

Underbid og vigende pande

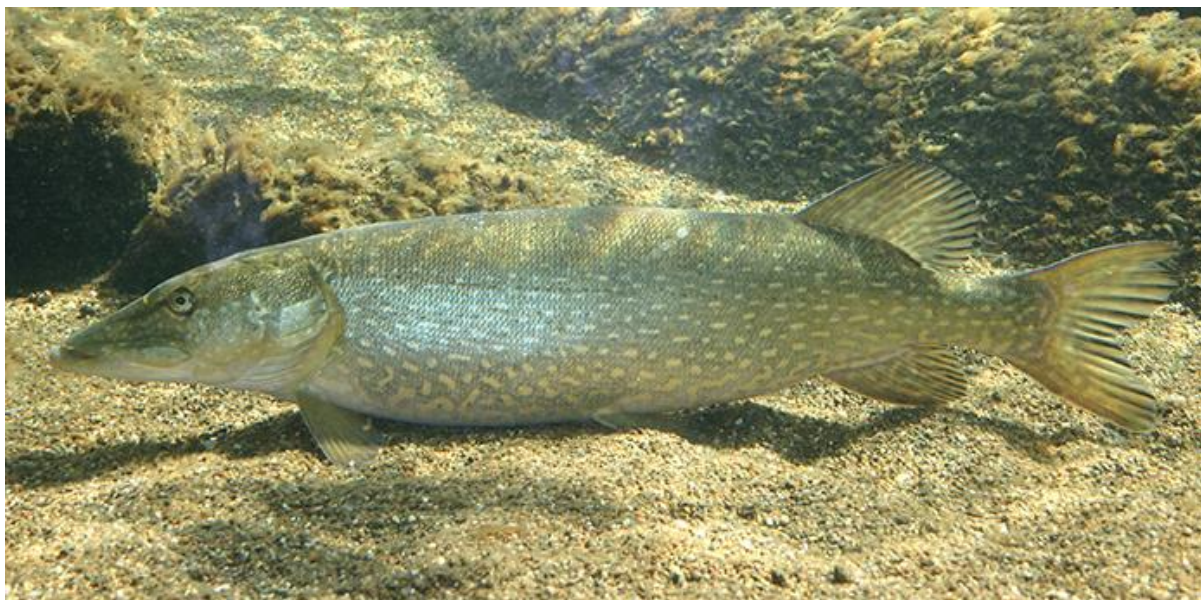
En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Det er efteråret 2015, og jeg er taget på fjorden i jollen. De sidste års fiskeri efter brakvandsgedder har været vanvittig godt, jeg har brugt alle tænkelige muligheder for at komme afsted, og alligevel synes jeg, at jeg har fået fisket alt for lidt – børnefamilie og arbejde rimer ikke på mange fiskedage. Efter fiskeriet toppede i '12 og '13 er det blevet gradvist ringere. Trenden har været tydelig de sidste par år, og de fornemmelser jeg har haft, viser sig at holde stik. Der er ingen hug denne dag og eneste kontakt er en 5 kg's fisk, som jeg skræmmer, mens jeg driver rundt.

Mine tanker tager på langfart, og jeg kommer i tanke om en episode fra starten af 1980'erne, da jeg var omkring 12 år gammel. Min far var fra Falster og tog en solrig sommerdag hele familien ud på Storstrømsbroen for at fiske. Vi havde stået ude ved buerne og pilket torsk i et par timer, havde fået nogle stykker, og var så småt på vej hjem igen, da vi sporede en vis uro hos de øvrige fiskere på broen. Et kig ud over gitteret afslørede en kæmpegedde, der i overfladen luskede af sted fra Masnedøside mod Falster. Det adstadige tempo, den lagde for dagen, viste med al tydelighed, at den ikke følte sig truet på nogen måde. Halvanden meter lang og 15-20 cm over ryggen er ikke helt i skoven, og adspurgt har min far bekræftet den vurdering. Det var en gigant, og hvis man ellers kan tillægge en fisk den slags tilbøjeligheder, vil jeg sige, at det lignede en magtdemonstration. Vi fulgte den på vej over til Falstersiden, hvor den i ro og mag gik dybere og forsvandt.

Fra det sydlige Stevns til Bredningen i Guldborgsund, og så langt vestover de kunne for salt, var brakvandsgedderne frem til 1970 en væsentlig indtægtskilde for erhvervsfiskerne, og havde tilsvarende stor opmærksomhed fra lystfiskerne. Bestanden er i dag en skygge af sig selv, og det tager jeg et kig på i denne fortælling.

<https://www.aqua.dtu.dk/nyheder/Nyhed?id=aa2f97e4-1622-487e-8672-9c54bf432050>

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Østersøen er verdens største brakvandsområde. Brakvand lyder som noget, der ikke er så lækkert, men dækker egentlig blot over saltindholdet i vandet. Havvand har en saltpromille på 35 (svarende til 35 gram salt pr. liter), mens brakvand er defineret som vand med en salinitet på under 17 promille (halvdelen). For farvandene omkring Sydsjælland og Øerne ligger saliniteten sædvanligvis mellem 10 og 15 promille. Østersøen har gennem tiderne lagt vand til meget store bestande af brakvandsgedder og -aborrer. Gedden og aborren er som udgangspunkt ferskvandsfisk, men i Østersøen har fiskene genetisk tilpasset sig til at kunne tolerere en vis mængde salt.

<https://sciencenordic.com/denmark-farming-the-oceans/the-baltic-sea-needs-an-intervention/1455257>

Brakvandsgedderne er dem jeg her hovedsageligt vil fortælle om, da det arbejde jeg lægger i det i dag, oprindeligt har taget sit udspring i, at jeg er lystfisker. Brakvandsgedden er for mig uden sidestykke den mest attraktive fisk at fange på stang i farvandene omkring Sydsjælland og Øerne, og fiskeriet minder ikke om noget andet jeg har prøvet. Lavt vand, hårde hug og vilde fights. Og så kan gedden blive stor – op til 40 kg. Disse er dog meget sjældne, og jeg har ikke kendskab til så store fisk fra brakvandet. Den største jeg kender til var på 23 kg, taget i bundgarn ved Stubbekøbing i efteråret 2015. Men det er nu også en ok fisk.

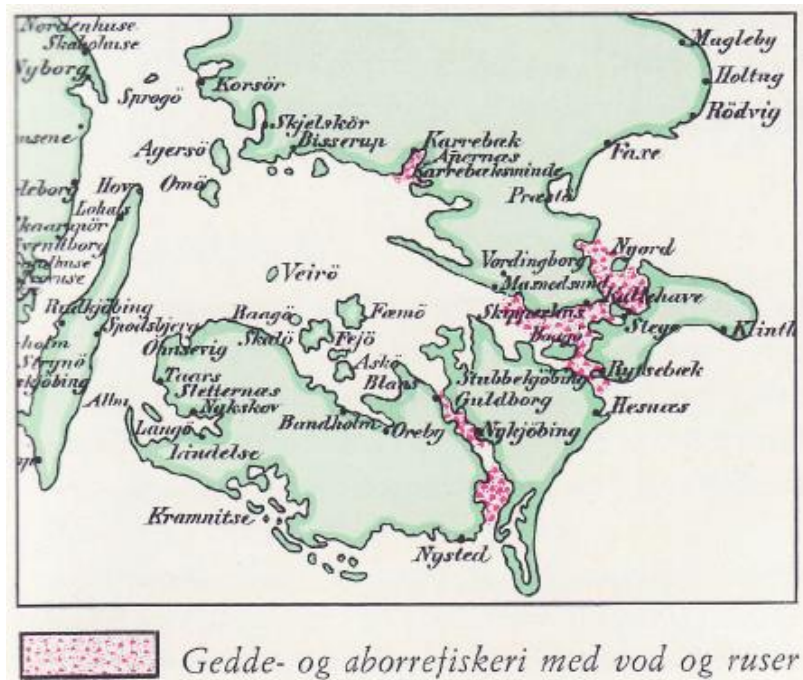
I den Collinske Samling, i Det kgl. Bibliotek, findes zoologen H. N. Kröyers manuskripter fra 1830'erne med materiale om Præstøegnen, hvor der blandt andet skrives at der *"...findes en del fiskeri, hvis udbytte ikke blot kommer Præstø til gode, men også i læssevis køres omkring af prangere til blandt andet Køge. Selv paa Fisketorvet i København træffes nu og da ørreder fra Præstøegnen. Aborrer*

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

fanges i ruser, vod og sættegarn og har igennem de senere aar været ret indbringende for erhvervsfiskere i Præstø Fjord og Bøgestrømmen”.

Fiskeriforeningen for Præstø og Omegn holdt i 1975 100 års jubilæum (dengang Danmarks ældst eksisterende) og udgav i den forbindelse et skrift med titlen: ”Fjord og Fiskeri”. Her blev der kigget historisk på fiskeriet, og der fortælles om store mængder ålekvabber i voddene, Præstø ål, Kalvehave rejer m.m. Fødegrundlaget for gedderne har altså været rigtig godt, og ellers havde bestanden naturligvis heller ikke kunne trives så godt som den gjorde.

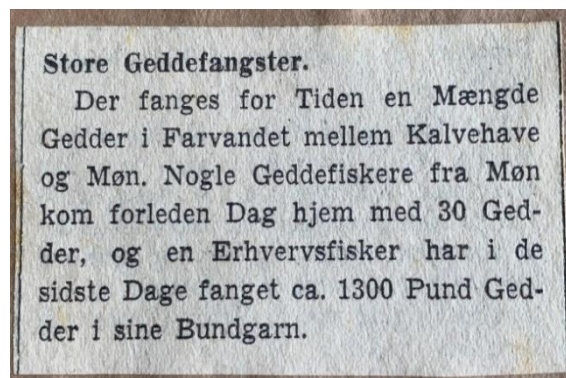

Richard G. Nielsen: Fra Fjord og Fiskeri, 1975

Der blev fisket erhvervmæssigt efter brakvandsgedderne, og i ovenstående kort er markeret de områder hvor fiskeriet primært foregik. Gedderne blev indhandlet både til fiskeopkøbere og til de lokale fiskehandlere, og begge parter solgte dem videre til eksport.

De tyske jøder var store geddespisere, og fisken blev solgt til ret gode priser, men det marked forsvandt gradvist efter Hitlers magtovertagelse i

1933 og nye blev opsøgt. Her var det især Frankrig, Schweiz, Spanien og Italien, der blev aftagere, hvor der i den katolske faste blev omsat en del fisk. Priserne lå mellem 4½ og 6 kroner kiloet op gennem 1960'erne – den samme pris som for ål. Alene på gedderne kunne en erhvervsfisker det første halvår tjene 12.000 kroner, hvilket dengang svarede til en normal årsløn. Det tidligste

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

---

geddefiskeri ved kysterne foregik hovedsagelig med store ruser og senere med landdragningsvod, og i slutningen af 1920'erne, da man begyndte med større bundgarn, kom de helt store fangster.

Hvert forår samlede gedderne sig op til gydningen i blandt andet området syd for Jungshoved. Området var velkendt blandt fiskerne som et af de primære gydeområder, og der var kamp om pladserne til bundgarn og gedderuser. En erhvervsfisker tog hver vinter på Østersøen fra Klintholm Havn med kutter for at fiske torsk. Når han i marts vendte hjem igen, stod den på geddefiskeri på grundene ud for Stavreby Havn. I foråret 1969 stod han også derude for at hente de sidste penge hjem til sønnens konfirmation. Det forår var der godt med gedder i landdragningsvoddet, som der skulle to mand til at håndtere. Én i vandet, der stod med den ene ende af voddet og en makker i jolle, der sejlede det 200 meter lange vod ud og selv hoppede i vandet, når cirklen var sluttet. Herefter blev voddet trukket ind. Med håndkraft (!) ...de fiskere må have haft underarme som Skipper Skræk. Foråret 1970 var han ude på grundene igen, men der var gedderne væk efter en saltvandsindtrængen fra Kattegat, der havde slået det meste af bestanden ihjel den forgangne vinter. Det vender jeg tilbage til.

Når der blev blusset for gedder og man fik øje på geddekongen, et uhyre med tyrehoved, vendte man straks hjem, for den aften fik man alligevel ingen fangst

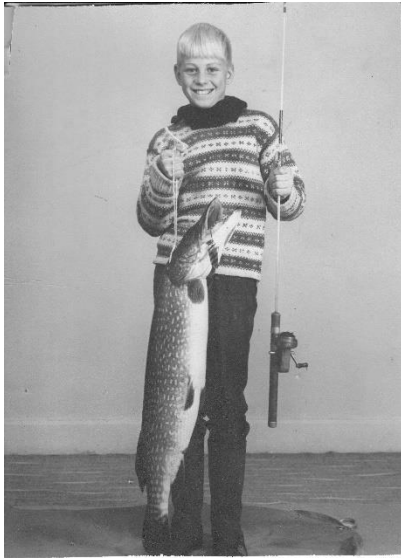
Andre fiskede på gedderne udelukkende med stang og hjul. Jeg kalder dem lystfiskere her, selvom gedderne der blev fanget på lystfiskervis, også blev indhandlet til de lokale fiskehandlere efterfølgende. En af de lystfiskere kom i 1960'erne som 14-årig i lære som landbrugsmaskinsmed, og lærlingelønnen lå på 21 kroner om ugen. Med førnævnte kilopris in mente kan de fleste regne ud, selv uden brug af lommeregner, at det ikke krævede

mange kilo gedder i jollen for at stikke den indkomst, og der går da også vedholdende rygter om, at elever fra både Real- og Teknisk Skole i Præstø pjækkede den for at tage på fjorden og spæde til økonomien. På en efterårsferie kunne der tjenes 5-600 kroner, hvilket har været en pænt god sum for en dreng i teenageårene i 1960'erne. Fra den lokale knallertforhandler kørte der da også en del knallerter ud over kantstenen, der var betalt med penge tjent på gedder.

Underbid og vigende pande

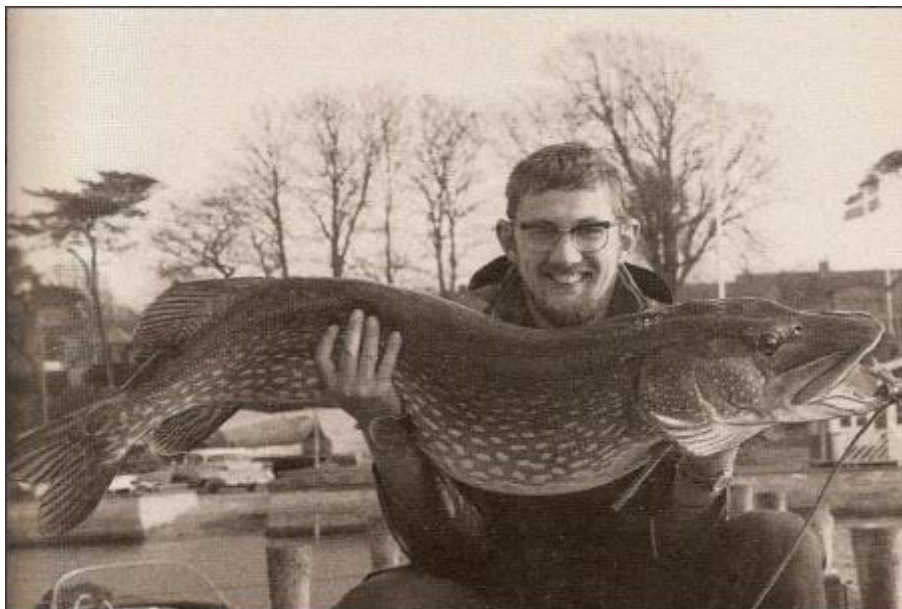
En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Til venstre: 10 år og 10 kg brakvandsgedde. Til højre: Nu 16 år og med en pæn fangst af gedder taget ved Vemmetofte i Faxe Bugt sidst i 1960'erne (Privatfotos, Morten Autrup)

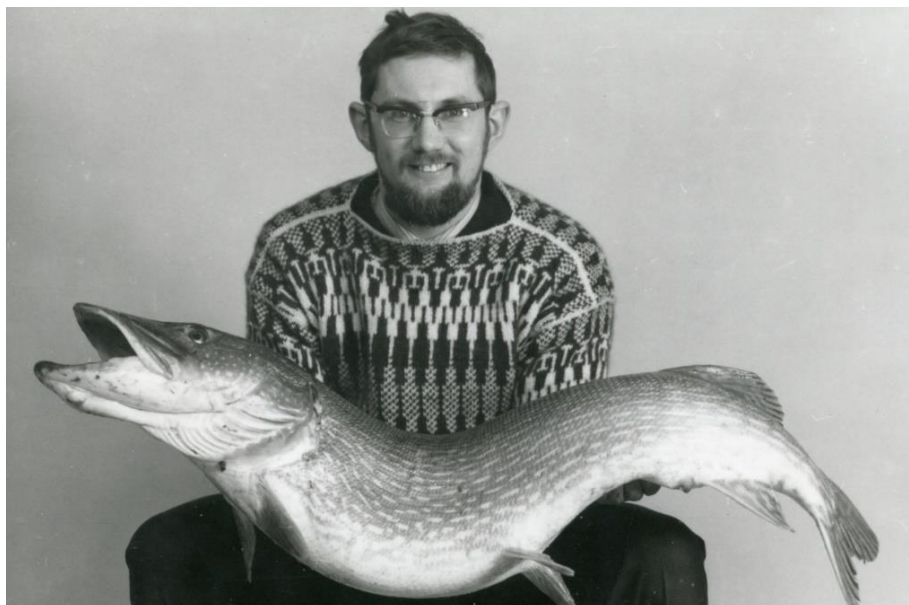
Jørgen Henriksens 17,5 kg's gedde fra marts 1965 fra Præstø Fjord, blev også taget på stang og hjul, indhandlet og endte sine dage i Fiskehandler Ib Kreutz Niensens butiksvindue i Præstø, hvor den lå som trækplaster i en uge, inden den blev kasseret – sikkert af hygiejniske årsager.

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Jørgen Henriksens gedde (fotos af Jørn Toxværd, Præstø)

Som sagt: Hele vejen ned til Bredningen i Guldborgsund pågik geddefiskeriet, og netop derfra fik jeg en anden god historie: Som i så mange andre egne af landet opleves det også hernede, at der især om vinteren periodevis er højvande på grund af vindforholdene. I disse perioder med forhøjet vandstand, vi snakker måske $\frac{1}{2}$ meter over daglig vande i nogle dage (ikke usædvanligt under vedvarende østenvind) sås det, at gedderne i Bredningen trak ind på de lave, nu oversvømmede, strandenge. Dette gjorde de måske for at fouragere, eller måske var vandet lidt lunere derinde – hvem ved? Under alle omstændigheder; når vandet atter faldt mod normal vandstand, så nåede en del af gedderne ikke med vandet ud igen, blev fanget på det lave vand, strandede og lå så der og opgav ævred. Ikke så optimalt udnyttet af gedderne, men det blev det til gengæld af de lokale bønder, der tog en tur til strandengene med trillebør og ladvogn, samlede de døde gedder op, kogte dem og brugte dem til svinefoder.

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Lystfiskerforeningen Nykøbing Falster og Sportsfiskerforeningen Storstrømmens logoer antyder kraftigt hvilket fiskeri, der har været årsagen til oprindelsen af begge foreninger (<https://lnf1920.dk/> & <http://www.sportsfisker-storstrom.dk/>)

Et besøg på Lokalarkivet i Vordingborg åbenbarede et overflødighedshorn af avisudklip fra både lokale og landsdækkende aviser op, indsamlet i en scrapbog af Sportsfiskerforeningen Storstrømmen. Ikke så få af artiklerne er forfattet af den kendte lystfisker Børge Munk Jensen, der skrev om lystfiskeri for Berlingske Tidende.

Jeg er tidligere kommet for skade at betvivle gedder fanget fra Storstrømsbroen. Men altså... Tænk lige scenariet igennem: Du står 30 meter oppe på en bro, kroger en gedde, guider/figter den ind til land, forbi indtil flere betonpiller, en gåtur på måske en kilometer og lander den fra stensætningen. I min uforstand tænkte jeg, at det regnestykke kunne ganges med nul. Men der blev fisket og fanget masser af gedder fra Storstrømsbroen - nemt har fiskeriet dog ikke været, hvilket Redaktør Ole Bork fra Nykøbing Falster illustrerer i denne beretning trykt i Berlingske Tidende september 1948:

"I Søndags ved 6.30-Tiden fik jeg under Fiskeri fra Storstrømsbroen med Eenhåndsstang, 0,7 mm Nylonline og en 100 Grams Pirk hug af en stor Gedde. Det var en meget livlig og stærk Fisk, og jeg havde det største Besvær med at hindre den i at gaa bagom Bropillerne, hvorved den vilde have slidt Linen over paa Granit-Fundamentet. Jeg forsøgte forgæves at faa den til at gaa foran Pillerne, men den vilde med Djævlens Vold og Magt bagud under broen. Der gik et nervepirrende og sveddryppende Kvarter, hvor jeg med mine stærke Grejer bød den al den Trods, jeg turde, før den kom nogenlunde under Kontrol. Den største Fare var da overstaet, og jeg prøvede nu at liste den udenom Pillerne for at faa den paa vej ind mod Kysten, men det var komplet umuligt. Der gik endnu

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

---

en halv Time med Frem- og Tilbageløb. Den for ned til Bunden og var ikke til at rokke i hele Minutter, eller den gik til Vandoverfladen og slog, saa Plaskene gav genlyd i Brofaget. Endelig efter nøjagtig 45 Min.s Udtrætning gav den op og vendte Bugen i Vejret. Og saa varede det ikke mere end et Kvarter at færge Gedden den ene Kilometers Vej ind til Kysten uden om den ene Bropille efter den anden. Fra de mellem 20 og 30 ms Højde saa Gedden ud til at veje 5-6 kg, men det var et Bedrag. Da den efter Gafningen kom paa Vægten, viste den 10,3 kg – kun 1½ kg under den førende i Berl. Tid.s Konkurrence. Hvorfor kunde denne kæmpe paa 1,10 m dog ikke have haft for 2 kg mere Vom? Den timelange Kamp havde taget saadan på Armkræfterne og spændingen paa Nerverne, at jeg ikke følte Trang til at fiske mere den dag...”

Pantefoged K. Frøhling Nielsen fra Vordingborg fangede i starten af november 1948 en gedde på 13,3 kg, hvilket der blev berettet om i både Socialdemokraten og Berlingske. Historien lyder:

”Jeg kom ud paa Broen ved 15-tiden og saa, at alle de gode Pladser var optaget, idet der var mellem 60 og 80 Sportsfiskere i fuld Aktivitet, deriblandt ikke saa faa Københavnerne. Jeg fortsatte derfor over Broen, indtil jeg blot var ca. 150 m fra Falster, og her tog jeg Chancen. Der var temmelig mange Gedder at se. De ”ringede” til stadighed ca. 30-40 m fra Broen, men var svære at faa i Tale, for der var kun gjort nogle enkelte Fangster. Bl.a. havde Brødrene Thorvald og Thorkild Brinkløv faaet hver en Gedde på henholdsvis 8 og 7 kg. Jeg forsøgte nogle Kast med min 75 Grams Himmelbjerg-Pirk, da jeg var klar over, at jeg maatte ud, hvor Gedderne gik, og lidt før Kl. 16 gav det Gevinst. Det var et meget dødt Hug, og Fight blev der overhovedet intet af. Den store Fisk fulgte godvilligt med, da jeg trak den ind mod Kysten, og kun 10 Minutter efter, at den var kroget, blev den trukket paa Land. Fisken var 117 cm lang, og vi var alle klar over, at her var en Gedde med Pokalchancer, saa jeg opgave omgaaende at fiske mere, og fik den kørt til Vejning i Vordingborg, hvor det altsaa viste sig at den var paa 13,3 kg...”

Redaktør Ole Bork med Ugens største Gedde, fotograferet paa Falstersiden af Storstrømmen, hvor den flotte Fisk blev landet.

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Frøhling Nielsen, sammen med naboens datter, og beretningen fra Berlingske og originalfotoet fra Sportsfiskerforeningen Storstrømmens scrapbog Vordingborg Lokalhistoriske Arkiv, U2470 (<https://vordingborglokalarkiv.dk/>)

En overskrift i en anden artikel i Berlingske om fangsten lyder: "Aarets Rekordgedde fanget i Gaar. Kæmpegedde i Storstrømmen. Privatbil blev standset, for at Gedden kunne blive vejet hurtigst muligt." Der var drama – og den pokal, der er omtalt, var én af en række af sølvpokaler, der hvert år blev uddelt af Berlingske, for den største fisk af sin art. Frøhling Nielsen vandt pokalen for største gedde det år.

Underbid og vigende pande

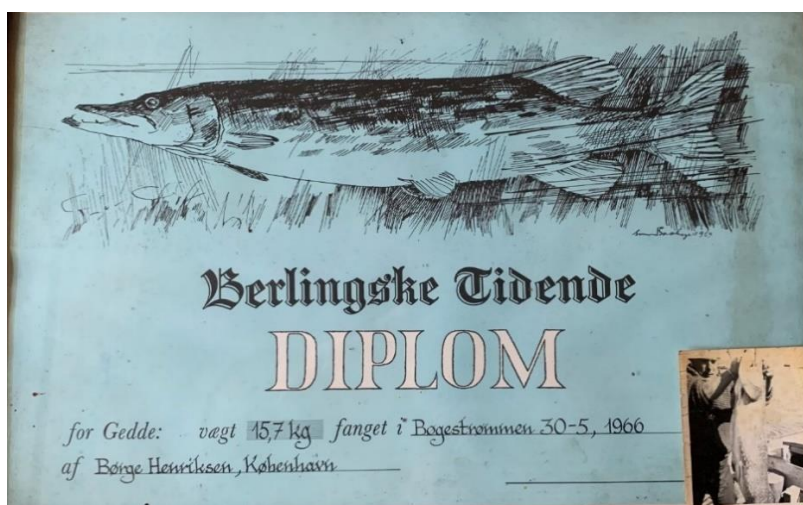
En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Børge Henriksen, der er født og opvokset i Stavreby på Jungshoved, men flyttede til København for arbejde, tog 30. maj 1966 ud for at fiske gedder i Hølen, en dyb sænkning mellem Nyord og Viemose på Sydsjælland. Her fangede han en rogtung hun-gedde på 120 cm, der vejede 15.7 kg.

Børge kastede ABU Egon pirken ud og lod den synke til bunds (i Hølen er der i snit 10 meter dybt) og "jerkede" den herefter gennem vandsøjlen.

Da gedden var fanget på ABU-agn tilmeldte Børge den til Nap & Nyt's årlige konkurrence om guld-nålen for årets største gedde, hvor hovedpræmien det år var en tur til Namsen. Desværre blev Børges gedde overhalet indenom allersidst på året af en svensk gedde.

Børge vandt i stedet Berlingske Tidendes pokal det år for største gedde – personlig overrakt af Børge Munk Jensen.

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

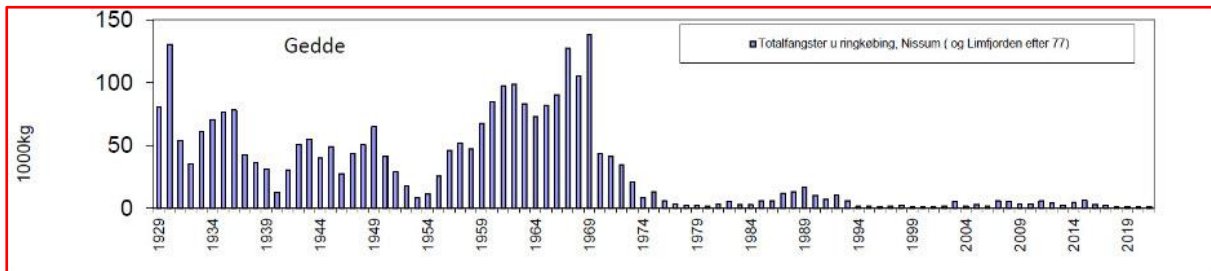

Fiskeriet var virkelig et seriøst trækplaster, se blot avisudklippene fra dengang, som dækker over perioden 1948 til 1965. Der blev skrevet om erhvervs- og lystfiskeriet i både lokale og landsdækkende aviser, og der blev afholdt årlige lystfiskerkonkurrencer i blandt andet Præstø og Vordingborg. Folk kom langvejs fra for at fiske brakvandsgedder i Storstrømmen, enten fra broen eller ved leje af joller, og i Bøgestrømmen, farvandet mellem Sydsjælland og Nyord/Møn, blev der sejlet med turbåd efter gedderne fra Kalvehave. Lystfiskerturisme var tydeligvis allerede dengang en ting, der var gedder nok til alle, og som førnævnte erhvervsfisker fra Bredningen udtalte, og jeg citerer: *"Der var satan ras'ne mange gedder"*.

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

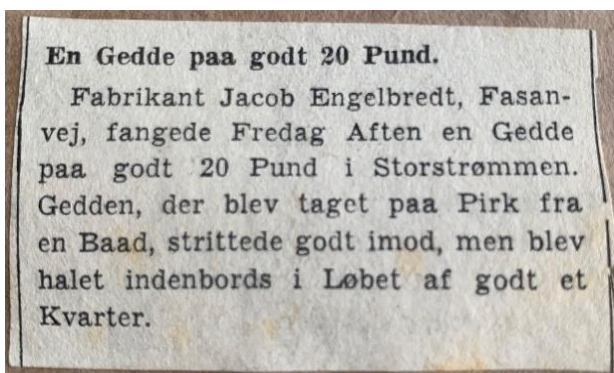
Søjlediagrammet fra DTU Aqua viser mængden af indhandlede brakvandsgedder fra den danske del af Østersøen. I perioden fra 1950 til 1969 blev der i snit indhandlet godt 66 tons om året. Med en antaget gennemsnitsvægt på 4 kg giver det godt 16.000 gedder, der hvert år blev taget ud af bestanden.

Brakvandsgedde totalfangst (DTU Aqua, 2022)

Som det også ses skete der et drastisk fald efter 1970. Dette skyldtes en hændelse, der forekommer når saltvand nordfra, fra Kattegat, typisk ved kraftig nordvestenvind, bliver presset ned i Østersøen. Derved stiger saltpromillen til et niveau, der ligger over geddernes tolerance, gedderne dør, de bliver saltslået, og det var derfor fiskeren fra Stavreby ikke fangede nogen gedder i foråret 1970.

Et notat fra Teknik- og Miljøforvaltningen i Storstrøms Amt fra december 2001 beskriver episoden: *"I vinteren 1969-70 pressede en længerevarende hård nordvestenstorm vand fra Kattegat ind i de indre danske farvande. Umiddelbart derefter drejede vinden i sydøst, hvor den blev i en lang periode, hvilket medførte hård frost. Vinden og frosten i kombination underafkølede vandet, så der blev dannet iskrystaller (nåleis) i vandet. Denne blanding af høj saltholdighed og iskrystaller fik katastrofale følger for geddebestanden. De erhvervsfiskere, der var på vandet den dag, beretter, at de sejlede rundt og samlede gedderne op, der lå og flød hjælpeløse rundt i overfladen."*

Ved Præstø Fjord blev der berettet om gedder op til 20 kilo, som drev i land, hvor de efterfølgende lå og rådned langs bredderne, og stanken i byen blev til sidst så ram, at gravemaskiner blev sendt ud for at fjerne de døde fisk.

En Mønbo, som jeg snakkede med, og som dreng boede på Bogø, fortalte mig, at der sås saltslåede gedder hver vinter i større eller

mindre omfang, så det var som sådan ikke en usædvanlig situation, når man altså ser bort fra de store hændelser. Han fortalte også, at gedderne nærmest var som bedøvede lige efter saltslåningen, og drev groggy rundt i vandet med bugen i vejret. Man kunne tage en gedde, vende den rundt, hvorpå den svømmede 20-30 meter og så vendte den bugen i vejret igen. Og så kunne man jo ligeså godt give den en for panden. Men de skulle tages inden for et halvt døgn tid efter saltslåningen,

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

---

ellers var det for sent, så der var travlhed blandt fiskerne lige efter en saltslåning. De store og alvorlige saltslåninger er forekommet med jævne mellemrum, og søjlediagrammet fra DTU Aqua dokumenterer disse i 1930, 1940, 1951, hvor der ses fald i mængden af indhandlede gedder. Men hvor bestanden førhen relativt hurtigt er kommet op på niveau igen så bemærkes det, at bestanden efter 1970 ikke har formået at reetablere sig.

Frugthandler Brinklöv fra Vordingborg med sine to flotte Gedder paa 10,4 og 7,7 kg. Han fik to til næsten lige saa store Dagen efter. — De kan ved Storstrømmen.

Inden jeg går videre med det, skal der først fortælles om brakvandsgeddernes rekruttering og reproduktion, hvilket godt kan blive lidt langhåret. Men lad os tage det fra en ende af: I dag er biologerne rimeligt sikre på, som i 99 %, at der findes 2 bestande af brakvandsgedder i farvandene omkring Sydsjælland og Øerne: Én der gyder i ferskvand og én der gyder i brakvand. For de ferskvandsgydende gedder gælder, at de søger mod de selvsamme ferske vandløb, hvor de selv er blevet klækket i sin tid. Dette er den såkaldte homing, og driften er for gedderne ligeså stærk som for havørreder og laks. Æggene gydes i de forårsoversvømmede enge i ådalene, hvor det lave vand hurtigt opvarmes og æggene efter befrugtningen klæber sig til eksempelvis græs og plantestængler og normalvis klækkes inden for 10-15 dage. Geddeynglen følger herefter det faldende vandspejl i ådalene, ud i brakvandet, i takt med at nedbøren i løbet af foråret sædvanligvis aftager.

Saliniteten på 10 til 15 promille som brakvandet, som nævnt, nogenlunde jævnt ligger på omkring Sydsjælland og Øerne, kan de brakvandsgydende voksne gedder fint trives med, men æggene de gyder i foråret har brug for en salinitet på mellem 6 og 8 promille for at kunne klækkes. Er saliniteten over eller under de værdier, går æggene til grunde.

Førnævnte erhvervsfisker fra Stavreby kunne fortælle, at gedderne i sin tid gydede i brakvandet, inde på det lave vand, i sivkanten, i Præstø Fjord, hele vejen rundt Jungshoved, ned til Kalvehave og videre vestover så langt de kunne for salt. Han har set gedder slå "kolbøtter" i sivene i april/maj måned, og herefter æg, der klæbede sig til sivene. 100 % sikkert brakvandsgydende gedder, og i dag er det en gydning, der for den stærkt reducerede bestand givet stadig pågår i hele området, men som er bedst dokumenteret for Stege Nor. En erhvervsfisker i Kalvehave havde gjort den skarpe observation, at efter snerige vintre var der god gydesucces, og hvis man lige giver det en tanke, sammen med de førnævnte promiller for æggene in mente, så giver det faktisk god mening: Under en snerig vinter ligger al nedbøren akkumuleret på land, og når tøbruddet sætter ind i løbet af foråret, så smelter det hele og løber ud i det kystnære brakvand og sænker saltpromillen lige præcis på det tidspunkt, hvor de brakvandsgydende gedder går på leg.

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Under krigen og i årene frem mod 1970, var der adskillige snerige vintre, og det kan derfor, set med mine øjne, med rimelighed antages, at være forklaringen på den store mængde gedder, der var i farvandet frem til 1970 – simpelthen fordi den brakvandsgydende stamme af gedder havde mange år med succesfuld gydning, og fordi gydeområderne for den ferskvandsgydende stamme på dette tidspunkt stort set var væk. Den historie vender jeg tilbage til om lidt.

Således ser det altså ud for brakvandsgeddernes reproduktion og rekruttering: De brakvandsgydende sørger for nye generationer, hvor brakvandet er "fortyndet" og saltpromillen tilstrækkelig lav, mens de ferskvandsgydende trækker op i vandløbene og gyder i de oversvømmede ådale. Adgangen af og til ferskvand er altså et absolut kardinalpunkt for begge bestande.

I forlængelse af dette bør der tilføjes en sidebemærkning: I forbindelse med de samtaler jeg har haft med fiskerne, der fiskede på gedderne tilbage før 1970, så har jeg oplevet en tese blive luftet indtil flere gange, der går på, at brakvandsgedder skulle være migreret til Sydsjælland, særligt fra Sverige, efter de store saltslån timer.

Dorte Bekkevold fra DTU Aqua undersøgte genetikken for gedder i det skandinaviske område, og skrev på den baggrund en artikel i 2014 med den mundrette titel: "*From regionally predictable to locally complex population structure in a freshwater top predator: river systems are not always the unit of connectivity in Northern Pike *Esox Lucius**". Den korte konklusion på artiklen er, at gedder ikke bruger deres tid på at overveje migration til andre områder, men derimod er nogle forskræmte hjemmefødinge, der helst ikke vil ud og opleve verden. Ligesom med de vestjyske laks, havde man her i Danmark skælprøver liggende fra brakvandsgedder fanget tilbage i tiden. DNA'et viste sig at matche med den lokale nulevende bestand, så selv i så stort et farvand som Østersøen er geddebestandene ganske lokale og blander sig genetisk ikke meget med hinanden. Således kan en brakvandsgedde fra Öland eller Rügen skelnes genetisk fra en brakvandsgedde fra Sydsjælland.

Men gedderne forsvandt. Næsten. De er her endnu, men bestanden er forsvindende lille i forhold til dengang og det store tusindkronersspørgsmål er naturligvis: Hvorfor? Og det kommer her formentlig ikke som den store overraskelse for nogen, at det er vores egen skyld.

Først og fremmest: Det absolutte hovedomdrejningspunkt for at kunne forvalte og sikre en fiskebestand er rekrutteringen. Det er den mest basale og grundlæggende viden at have styr på. Nye

årgange og nye generationer af fisk til den eksisterende bestand. God rekruttering kræver gydesucces, gydesucces kræver gode gydeforhold – og med det nærmer vi os svaret på tusindkronersspørgsmålet. Forklaringen på brakvandsgeddernes begrænsede tilstedeværelse i farvandede omkring Sydsjælland og Øerne i dag, ligger blandt andet i de sidste mange års udvikling af det danske landskab (eller afvikling, afhængig af hvilken brille man tager på). Lad os kigge på det:

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

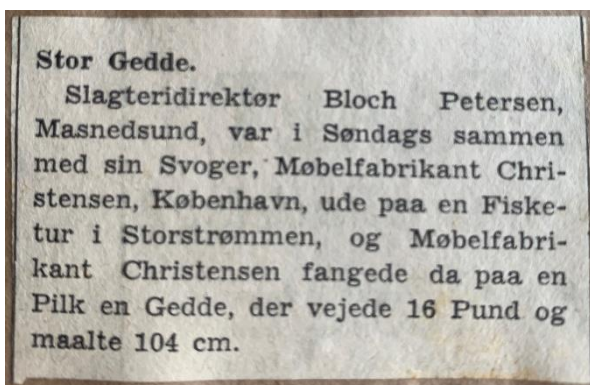

Der har foregået sporadisk landvinding rundt i Danmark siden midten af 1700-tallet, dannelsen af Hedeselskabet den 28. marts 1866 satte for alvor skub i sagerne, og efter at have omdannet 9000 km² hede til skov- og landbrugsland, begyndte Hedeselskabet at se sig om efter andre projekter. Med Kanslergadeforliget i 1933 blev den såkaldte Grundforbedringslov vedtaget. I 1940 kom Landvindingsloven til, og disse to love udløste en lavine af private projekter, der blev udført af Hedeselskabet med Statens billigelse og økonomiske tilskud. Op til 2/3-dele af anlægsudgifterne blev dækket af Statens/skatteyderens penge. Den sidste trediedel skulle lodsejerne komme med.

Lovene blev primært skabt for at generere arbejdspladser i kølvandet på den arbejdsløshed, der fulgte med børskrakket i 1929, men også ud fra tanken, der herskede dengang, at naturen skulle tæmmes og gøres produktiv. For mange i dag er det svært at forstå det tankegods, der også medførte jagt, forgiftning og udryddelse af "skadelige" og "unyttige" dyr overalt i Danmark, alt sammen udført for at fremme landbrugets interesser, der dengang stod for langt størstedelen af Danmarks eksportindtægter.

Udretningen af Skjern Å er det helt store projekt fra den tid, men derudover blev utallige hektar moser, vandhuller og søer samt kystnære vådområder drænet og pumpet tørre, sidstnævnte efter at være blevet inddæmmet. Lovene har blandt andet været medvirkende til, at op imod 80 pct. Af den danske jord i dag er påvirket af dræning, at 90 pct. Af de danske vandløb er regulerede og, at en lang række søer, moser og store og små vandhuller helt er forsvundet fra landkortet.

Boniteten på disse landvundne jorde viste sig efterfølgende tit at være ganske ringe, ofte uegnet til dyrkning af afgrøder, næsten kun egnet til afgræsning og samtidig bekostelige at holde tørre og vedligeholde. Mange af områderne står i dag uanvendte og opgivet hen i forhold til landbrugsdrift, fattige naturtyper med ringe biodiversitet. Mange hektar af disse områder er samtidig såkaldte lavbundslande, hvorfra CO₂ afgasser. Førnævnte Grundforbedrings- og Landvindingslov blev annulleret i henholdsvis 1983 og 1970 – men sporene skæmmer gevaldigt, hvilket Wilhjelmudvalget også påpegede i deres rapport fra november 2001. Ét århundrede, tre generationer, forårsagede en ødelæggelse af den danske natur, som det sandsynligvis vil tage mindst lige så lang tid at rette op på, og i stedet står vi med en kæmpe regning, hvor det mest aktuelle er nedgangen i biodiversiteten og miljøbelastningen af de kystnære farvande. Et af verdens rigeste lande har i dag noget af verdens fattigste natur.

Det er alment anerkendt af biologerne i dag, at brakvandsgeddebestandens kollaps blandt andet kan kædes sammen med de mange hektar af kystnære vådområder, der blev landvundet. Siden Middelalderen har der været vandmøller i vore vandløb med opstemninger, der blokerede for fiskenes vandringer. Senere blev mange kilometer vandløb lagt om til udrettede afvandingskanaler,

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

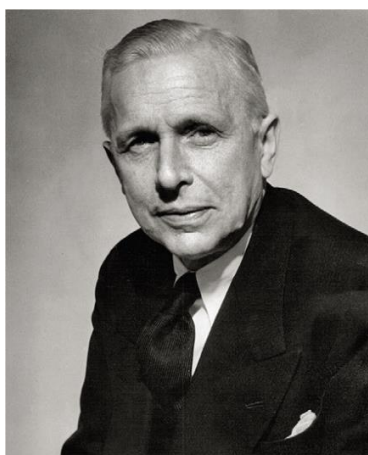
hvor profilen blev nedgravet, hvilket hindrede de normale oversvømmelser af ådalene og engene omkring vandløbene, som sammen med de lavvandede kystområder, er brakvandsgeddernes gydeområder. Hele regnestykket er endt i minus for gedderne. Gydeområderne var enten helt væk - eller i bedste fald kraftigt forringede. Selve omdrejningspunktet for rekrutteringen var ødelagt. Det er en historie vi har hørt før.

Sivet i det nordøstlige hjørne af Præstø Fjord er et godt visuelt eksempel på hvilken omlægning, der overgik disse kystnære vådområder i forbindelse med landvindingsperioden.

Sivet, collage (Peter Rasmussen, 2022)

I forbindelse med netop landvindingsprojektet Sivet ved Præstø Fjord skrev fiskeribiolog, og direktør for Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser, Åge Vedel Tåning, et advarende brev i 1957 til Statens Landvindingsudvalg: *"Det valgte projekt vil medføre, at hele vandløbet [Orup Bæk] må afskrives som opvækstvand for ål, og det [Sivet] vil også gå tabt som gydeområde for fjordens store bestand af brakvandsgedder"*. De vidste det godt, og ignorerede det. Prioriteten var landbrugsjord.

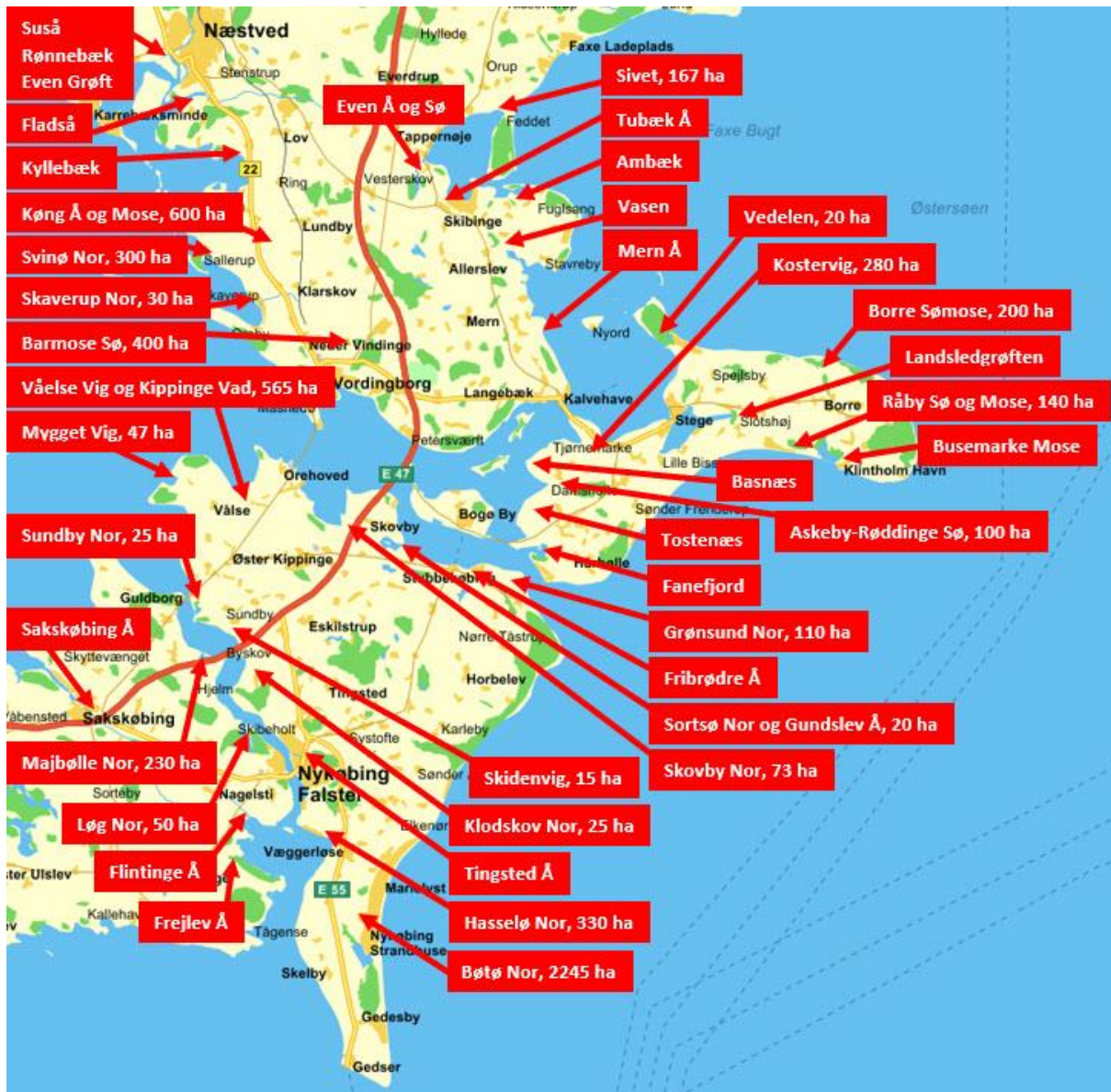
Fiskeribiolog Åge Vedel Tåning (1890-1958). Den første direktør for Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser. Som Fiskeriministeriets repræsentant i Statens Landvindingsudvalg forsvarede han fiskernes erhverv og fiskenes frie vandringsveje i de mange blokerende landvindingsprojekter. Som regel kom han til kort.

(<https://www.dettabteland.dk/sjaelland/sivet.pdf>)

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Oversigtskort over aktuelle arealer og vandløb, med potentiale for fuld eller delvis naturgenopretning af gydeområder for brakvandsgedder og -aborrer. Mindre områder er ikke medtaget (Peter Rasmussen, 2022)

Kortet her giver et overblik over de arealer på Sydsjælland og Øerne, der med høj sandsynlighed alle bidrager eller har bidraget til de store bestande af brakvandsgedder og -aborrer vi har haft før i tiden. Alt på kortet har været under menneskehånd og skal, i forhold til optimale gydevilkår for brakvandsfisk, alle gennemgå større eller mindre naturgenopretninger for at være i nærheden af tidligere tiders niveau. Det er tusindvis af hektar det drejer sig om, og på kortet har jeg ikke medtaget utallige mindre ferskvandsområder, åudløb og moseafløb med tilknytning til brakvandet, der med al sandsynlighed også havde sit væsentlige bidrag i forbindelse med brakvandsgeddernes (og aborrernes) rekruttering – talemåden om de mange bække små trænger sig på her. Prøv at køre

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

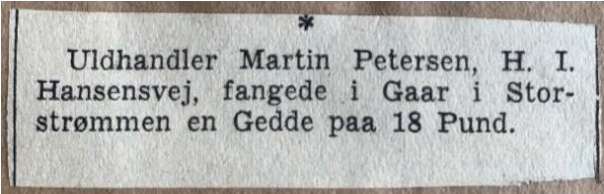
en tur på landet og vær opmærksom på betonbrøndene på markerne og pumpestationerne, der markerer de dræned og landvundne områder. De ses overalt.

Som områderne fremstår i dag, er det naturligvis ikke alle, der kan naturgenoprettes. Bøtø Nor f.eks er i dag nærmest ét stort sommerhusområde, mens andre arealer vil blive for bekostelige at naturgenoprette i forhold til hvad der vil komme ud af det. Det vil blive en cost/benefit øvelse, der naturligvis skal foretages af de involverede parter – Naturstyrelsen, Miljøministeriet, lodsejere, embedsmændene, kommunerne og de kommunale medarbejdere.

Som sagt: Et fiskeri, der har været – og det kan komme igen. Og det er ikke muligheder, der mangler; 888 mill. afsat på finansloven for 2021 til genoprettelse af vild natur og 2 mia. de næste 10 år er afsat i finansloven for 2020 til opkøb af lavbundslande. Derudover: EU-midler, mulighederne for jordomfordeling, hvor landmændene kan bytte "dårlig" jord til jord, der har bedre bonitet etc. Der er masser af knapper at trykke på, og med den stigende miljø- og klimabevidsthed ser jeg kun vinden blæse én vej.

Men det kunne sagtens prioriteres højere, og den fodslæbende ageren i dag med at genoprette de beviseligt urentable landvindingsprojekter, står i skarp kontrast til den vedholdende, ubetænksomme og handlekraftige uvidenhed, der blev lagt for dagen frem til 1970 i jagten på mere landbrugsjord. Jeg vælger dog i stedet at glæde mig over, at der er et øget fokus på området, og at der bliver handlet. Det går fremad – langsomt: Skjern Å, Filsø, Slivsø, Kolding Å m.fl., og der er også fremskridt at spore i brakvandsgeddernes område, hvor blandt andet etableringen af naturlig hydrologi på Langerødsbækkens nederste forløb, syd for Præstø, blev indviet april 2019. Naturlig hydrologi ved Saltø Å, vest for Næstved, blev indviet 2021. I marts 2019 blev Danmarks første geddefabrik indviet i tilknytning til et vandløb med udløb i Præstø Fjord – et let kunstigt tiltag, måske nok, men vigtigt i forhold til at forstå brakvandsgedderne, og en hjælpende hånd i stil med udlægning af gydegur til ørrederne i vandløbene. Faxe Kommune er i samarbejde med Naturstyrelsen begyndt at kigge på en genopretning af Sivet, og for Tubæk Å, ved Præstø, er der i forbindelse med Vandplan 2 ligeledes tiltag i gang. Samtidig har Næstved, Vordingborg, Faxe, Køge, Stevns og Guldborgsund kommuner øjne og ører åbne i forhold til nye projekter, og DTU Aqua forsker intensivt i brakvandsgeddernes vandringer og kortlægning af, hvor de opholder sig via et telemetriprojekt, der afsluttes sommeren 2023.

Alle havde hørt om, men ingen turde fange en kæmpegedde i Stege Nor; blev det forsøgt, bragte den båden til at kæntre

*
Uldhandler Martin Petersen, H. I.
Hansensvej, fangede i Gaar i Stor-
strømmen en Gedde paa 18 Pund.

Efter saltslåningen i vinteren 1969/70 bemærkes det i diagrammet fra DTU Aqua, at der alligevel fangedes omkring 40 tons årligt i årene derefter. Der var altså en hel del gedder, der havde overlevet den høje saltpromille under saltslåningen, men grundet fraværet af snerige vintre op gennem 1970'erne var der ikke gydesucces for de brakvandsgyldende gedder og de ferskvandsgyldende

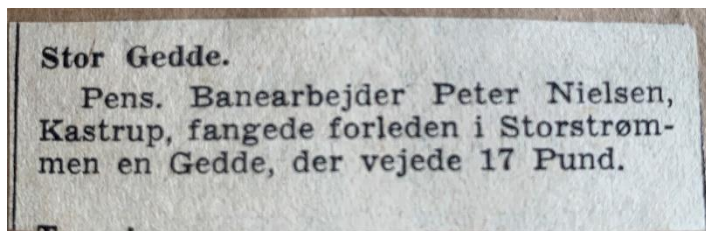
Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

---

havde, som tidligere nævnt, fået deres områder ødelagt længe inden her. Gedderne blev altså ramt af den perfekte storm, og først med vinteren i 1979, hvor der faldt virkelig meget sne, sammen med isvintrene i start-/midtfirserne, så vi en øgning i bestanden i årene op mod 1990, hvor der atter blev fanget mange gedder. Vinteren 1997 og 2006 sammen med vintrene 2010, 2011 og 2012 gav også meget sne, og her så vi seneste opgang i bestanden af brakvandsgedder.

Disse opblomstringer sidst i 1980'erne og i 2010'erne afspejler sig i et par buler i DTU Aquas søjlediagram, og her skal det medregnes, at der siden 1960'erne ikke er blevet fisket målrettet kommercielt efter gedderne. Så hvor stor bestanden her var, i forhold til før 1970, er lidt svært at sige noget fornuftigt om. Men hvis det lystfiskeri vi oplevede efter brakvandsgedderne hernede i de to perioder var blot kvart eller halvt så godt som i 1960'erne, så har jeg nærmest ikke fantasi til at forestille mig, hvilke mængder af brakvandsgedder, der må have været i vandene omkring Sydsjælland og Øerne før i tiden.

Med de tiltagende globale temperaturstigninger og dermed udsigten til færre snerige vintre, går de brakvandsgyldende gedder ret sikkert en stram tid i møde de kommende år. De har dog overlevet adskillige

varmeperioder op gennem tiden, så de skal nok klare skærene, og i dag sikres en relativt beskedent rekruttering for den brakvandsgyldende bestand sandsynligvis ved gydning i nærheden af ferskvandsudløb, og lige så sandsynligt er det den sparsomme rekruttering, der holder den brakvandsgyldende bestand akkurat i live. Vi kan dog, og bør, forbedre vilkårene betragteligt for begge bestande ved, at gennemføre rettidige naturgenopretninger af gydeområderne i de kystnære vådområder og i ådalene. Og når de snerige vintre kommer igen – så eksploderer bestanden.

Fiskeriet efter brakvandsgedder kan få enhver lystfisker til med drømmende øjne, at erindre om brakvandsgedder, der forfølger agnen i overfladen på ½ meter vand. Du kan se trykbølgen fra fisken markere sig bag agnen på tyve meters afstand. Trykbølgen fortsætter med at følge efter, gedden er der, men hvor stor den er kan du ikke se – du spinstopper, du øger tempoet, jerker for at få den til at hugge. Det kan godt være du har øm ryg efter at have stået i waders for længe uden hvil, det kan godt være du er gennemblødt af regn og fryser lidt – men dér, lige dér, er du fuldstændig tilstede i nuet, og alt andet træder i baggrunden, og... gedden hugger! Eller ikke...

Og hvad med den lille gedde du ikke havde set inde i sivkanten, da du kastede? Din agn lander 20 meter fra fisken med et diskret plask, gedden reagerer prompte, og du kan følge fisken fra det øjeblik den reagerer med et rekordsprint til den uden tøven hamrer på dit blink.

Eller hvad med de to 2 kg's gedder, der side om side følger dit blink i høj sol og spritklart blankt vand, og du selv er så optaget af at kigge på dem, at du ikke opdager, at du får spinnets blinket ind i en

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

---

grødebusk, hvorpå de to gedder står og venter på at den lille "fisk" skal komme ud af busken igen. 5 meter fra din jolle.

Eller den gedde du ikke havde set, og næsten kommer til at træde på den. I waders, i egne tanker, i stille vejr ved højlys dag, og den vender ret foran dig i en hvirvel, i en sky af silt, og stryger afsted efterladende dig på tæerne, med hjertet i halsen og høj puls af overraskelse.

Eller hvad med de syv gedder du skræmte, da du gav modhug på den, der huggede?

Det var helt skørt, så mange fisk der var. Der var fangstgaranti og oplevelser til alle, og som en af mine venner sagde på en tur: *"Det første fix er gratis, men derefter..."* Fiskeriet var afhængighedsskabende, i en grad som jeg aldrig selv har oplevet før.

Som det fremgik af de tidligere viste avisudklip, så var der allerede dengang, i tiden efter krigen, folk, der tog turen fra København for, at fiske gedder i Storstrømmen – med andre ord: Lystfiskerturister.

Den østrigske læge Franz Joseph Gall drog på Europa-turné i 1805 og introducerede den såkaldte frenologi, der gik ud på at drifter, evner og anlæg kan aflæses af hovedskallens form. Et par af de beskrevne kendetegn for vaneforbrydere var underbid og vigende pande.

Brakvandsgeddebestanden kan p.t. hverken bære lystfiskerturister, eller lokke dem til, men vi fik at se, hvad en stærk bestand kan lokke til af folk fra nær og fjern under den sidste opblomstring i 2010'erne. Møn Trolling var vågne og inviterede til Brakvandscup første gang i 2012, en lystfiskerkonkurrence, der trak lystfiskere til fra store dele af Europa. Det år konkurrencen toppede deltog 110 både, over 300 lystfiskere og der var 300.000 kroner i præmiepuljen.

Deltagerne kom fra Frankrig, Holland, Belgien, Tyskland, Norge, Sverige, Polen og selvfølgelig Danmark – men efterhånden som gedderne atter blev færre og færre, besluttede man at stoppe Brakvandscuppen i

2018. Ovenstående fremmøde var blot til konkurrencen. Så er der alle dem, der kom resten af årets dage: Familier på ferie, der ville prøve fiskeriet, lystfiskere, der tog fri på hverdage for at tage på vandet i båd eller i waders for at fiske på gedderne, og lystfiskere der tog afsted alene og bookede et værelse og en seng eller en plads på campingpladsen i en uge, i håbet om at lande en stor gedde. Og chancen var god – snitvægten var høj.

Ved en prioritering af brakvandsgeddernes trivsel [læs: Genopretning af gydeområderne] er der ikke skyggen af tvivl om, at en genkomst af brakvandsgedderne sagtens vil kunne måle sig med genkomsten af den vestjyske laks, ikke blot i herlighedsværdi men absolut også rent

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

samfundsøkonomisk, hvor det er en velkendt sag, at lystfiskeri er en langt bedre forretning end gængs erhvervsfiskeri, set i forhold til hvad ét kg fisk genererer i kroner og ører. Og ligesom historien om den danske lavlandslaks' genkomst, fra næsten total udryddelse til nutidens stærke bestand er en fed historie at fortælle, så vil en tilsvarende historie om brakvandsgedderne være ligeså fed at kunne fortælle. Det er bare en god historie!

Således slutter jeg denne beretning, og jeg er klar over, at den kan opfattes ensidig i forhold til vinklingen udelukkende på brakvandsgedderne. Men det er dog langt fra kun gedderne, der vil få glæde af at få deres gydeområder tilbage – bestandene af de øvrige brakvandsarter såsom aborre, skalle, brasen, rimte etc., vil ligeledes profitere af at inddæmmede, kanallagte, drænede og udpinte tidligere vådområder får vandet tilbage og atter kan blive til oaser i det danske kulturlandskab. Og disse genopretninger vil ligeledes åbne op for et overfløddighedshorn af biodiversitet, hvilket har vist sig ved alle naturgenopretningsprojekter rundt omkring i landet: De genetablerede områder bliver nærmest overfaldet af naturen. Der går ganske få år, så er området atter blevet taget i ed af fugle, fisk, blomster, planter, padder, krybdyr og insekter, og de vil alle med sikkerhed få bedre vilkår, hvis flere naturgenopretningsprojekter igen fik vand over grunden – og så kan vi atter se store brakvandsgedder magtdemonstrere under Storstrømsbroen.

Klokken ringer ind for den danske natur generelt, og klokken har passeret den ellefte time, hvilket Biodiversitetsrådet ikke overraskende påpegede i deres første rapport i november 2022.

Københavns Universitet og Danmarks Statistik præsenterede i januar 2023, med økonomiprofessor Peter Birch i spidsen, et regnestykke, der repræsenterer et grønt BNP for, at sætte tal på de skader og den forurening, som vi forvolder på natur og miljø. Regnestykket ender med en bundlinie på minus 250 milliarder kroner. Om året. I Danmark. Det største enkelte beløb i det grønne BNP er truslen mod biodiversiteten og tabet af plante- og dyrearter. 107 milliarder kroner årligt.

Hvor meget er begejstringen over at fange sit livs første fisk værd? Eller største? Hvor meget er fuglesang værd? Frøernes kvækken? Snogen i skovbunden? Storken i ådalen? Livskvalitet?

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Forårsoversvømmede enge ved Ambæk, tæt på Præstø (Peter Rasmussen, 2022)

God forvaltning er ikke en popularitetskonkurrence, og god forvaltning har vi set både herhjemme og i udlandet, hvor modige politikere, har gjort hvad der var nødvendigt, er blevet skældt ud, og i sidste ende blevet anerkendt for at gøre det rigtige. Herhjemme er der for eksempel ikke længere nogen, der brokker sig over Skjern Å's genslyngning for 20 år siden. Kig til Florida eller New Zealand for at se hvad rationel og konsekvent fiskeriforvaltning kan gøre: Sunde og store fiskebestande, arbejdspladser, øget indtjening og høj rekreativ værdi.

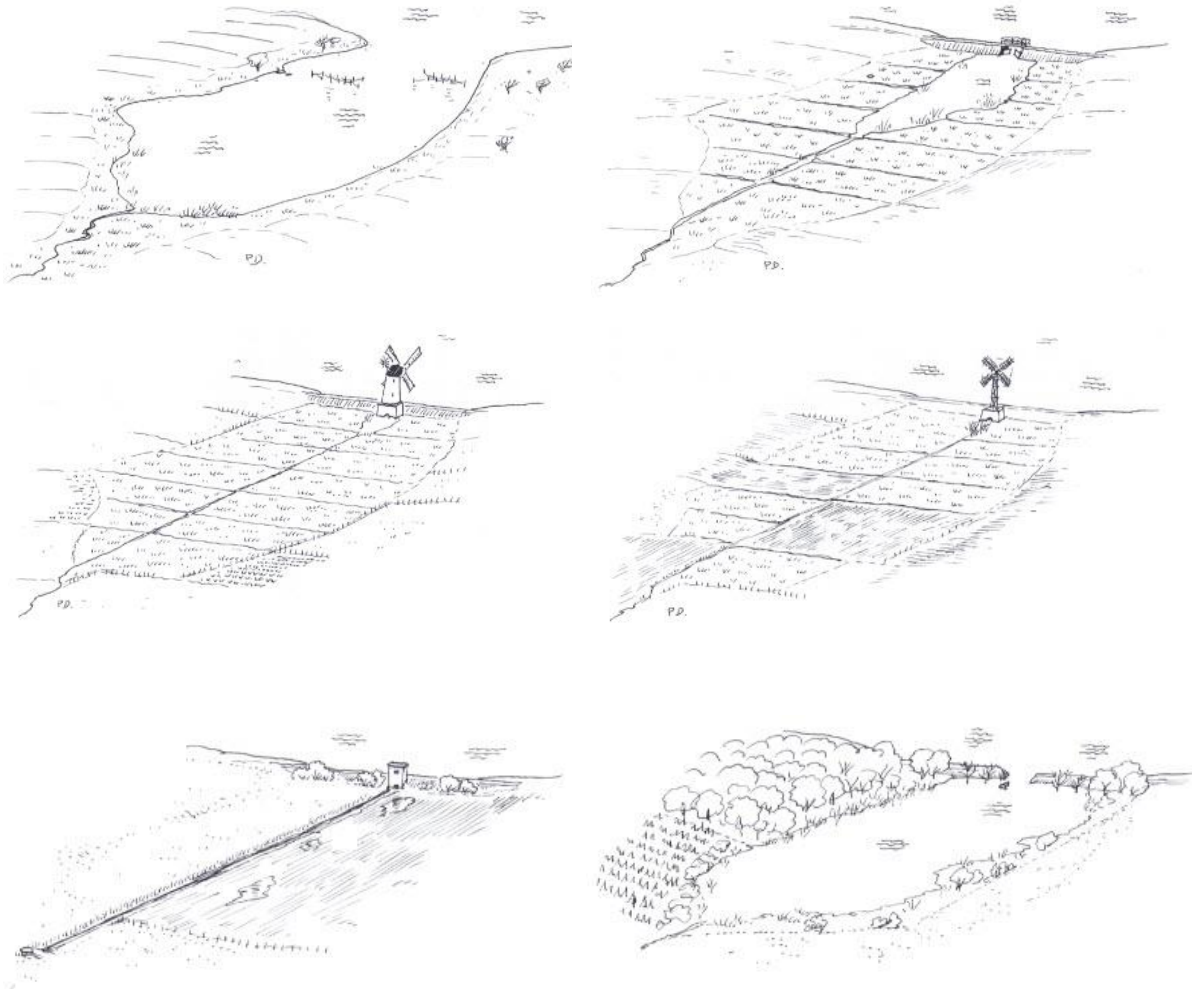
Fremtiden formes af dem, der har visionerne, modet og handlekraften – ellers er det bare nutiden, der gentager sig selv. Jeg tror ikke, at jeg er den eneste, der drømmer om et biodiversitets utopia, og vejen dertil er faktisk ikke så lang og snoet som den måske ser ud ved første øjekast. Der er masser af lavthængende frugter, der hurtigt kan plukkes, for billige penge - og skal vi redde os selv ud af suppedasen, så skal der central politisk handling, finansiering, mod og vilje til.

Der er intet at tabe, tværtimod - og ret skal være ret; vi har alle lov til at blive klogere og lære af vores fejltagelser. Det er ingen skam at tage fejl, men det er en skam ikke at rette op på det.

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Collage lavet af tegninger fra Morten Stenaks bog "De inddæmmede landskaber" (Peter Rasmussen, 2022)

Underbid og vigende pande

En fortælling om blandt andet brakvandsgedderne omkring Sydsjælland og Øerne. Historisk og nu.

Litteratur for den, der vil vide mere:

Kjeld Hansen: Det tabte land (2008), Det store svigt (2017) – se også: <http://www.dettabteland.dk/>

Morten Stenak: De inddæmmede landskaber (2005)

Rolf Geckler: Hvad indad tabes : Hedeselskabets virksomhed, magt og position (1982)

Anders Branth Pedersen: Fra landvindingspolitik til naturgenopretningspolitik – policy-netværks magt og forandring (Ph.D. afhandling, 2006)

Ricard G. Nielsen: Fra Fjord og Fiskeri (1975)

Vordingborg Lokalhistoriske Arkiv: U2470

Wilhelmudvalget: En rig natur i et rigt samfund (2001) – tilgængelig online

Herudover information indhentet af forfatteren via interviews og samtaler med erhvervs- og lystfiskere fra Sydsjælland og øerne.

Note:

Alle avisudklip uden kildeangivelse er fra Vordingborg Lokalhistoriske Arkiv: U2470

Hvis du gerne vil have jævnlige opdateringer omkring det arbejde, der pågår for brakvandfiskene omkring Sydsjælland og Øerne, så gå til Facebook, søg på og meld dig ind i Sydsjællands Brakvandsklub. Kontingent er frivilligt